

Teorētiskais skatījums uz demences pacientu vajadzībām: demences konceptuālie modeļi

Rudīte Terehova, Jeļena Ļubenko

*Rīgas Stradiņa universitāte, Veselības psiholoģijas
un pedagoģijas katedra, Latvija*

Ievads. Personām ar demenci uzvedība dažreiz var būt vienīgais veids, kā izpaust savas emocijas un vajadzības, jo šī saslimšana samazina cilvēka kognitīvo funkciju darbību, spēju veikt ikdienas darbības. Šiem cilvēkiem novēro uzvedības, emocionālās sfēras un personības traucējumus. Tomēr tas, ka persona ir zaudējusi spēju savas vajadzības patstāvīgi atpazīt, paust un piepildīt un arī apkārtējie dažreiz tās uztver neadekvāti, nenozīmē, ka to nav. Bieži vien nepietiekama uzmanība tiek veltīta pacienta personībai un intervences pielāgošanai konkrētam cilvēkam. Izpratnei par neapmierinātām vajadzībām ir galvenā loma, izstrādājot demences pacientiem nefarmakoloģiskas intervences, kas orientētas uz šo pacientu dzīves kvalitātes uzlabošanu.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir raksturot demences konceptualizācijas modeļus, ar kuriem pārbauda pacientu uzvedības un psiholoģiskos traucējumus saistībā ar viņu vajadzībām. Šie modeļi sniedz ieteicamo intervenču struktūru un vadlīnijas. Tika veikta sešu modeļu teorētiskā analīze un sniegts kopsavilkums par to izmantošanas efektivitāti. Konkrēto modeļu izvēles pamatojumu noteica šādi kritēriji: uz pacientu orientēta pieeja (*person-centred*), vajadzībās balstīti, empīriski pārbaudīti.

Rezultāti. Plānojot darbu ar demences pacientiem, nepieciešams rūpēties par visiem pacienta labklājības aspektiem un vajadzībām – sociālajām, garīgajām un emocionālajām, papildu diagnozes izraisītajām fiziskajām un medicīniskajām – un to nodrošina Kitvuda piecu elementu modelis, uz pacienta personību orientēta pieeja. Savukārt Stouka modelis aplūko demenci kā barjeru, kas traucē ieraudzīt un izprast pašu cilvēku. Turpretī Neapmierināto vajadzību modeli uzsvērs tiek likts uz pacienta uzvedības funkcionālu analīzi, un tā tiek interpretēta kā vajadzību piepildīšanas veids vai līdzeklis, ar kura palīdzību tiek paziņots par neapmierināto vajadzību. Izaicinošas uzvedības modelis identificē vajadzību, izzinot pacienta aktuālā brīža skatījumu uz pasauli un novērtējot, cik lielā mērā tas sakrīt / nesakrīt ar viņa aprūpētāju viedokli. Ņūkāsas modelis demences pacientu izaicinošo uzvedību skaidro ar neapmierinātu vajadzību, un aprūpes process fokusējas uz šīs vajadzības apmierināšanu. Demences vajadzību hierarhijas modelis neapmierinātās vajadzības integrē ar veselību saistītā dzīves kvalitātē. Šis modelis piedāvā visaptverošu pieeju gan vajadzību novērtēšanai, gan intervenču veidošanai.

Secinājumi. Teorētiskais apskats ļauj izdarīt secinājumu, ka demences pacientu uzvedības izpausmes ir racionāla, mērķtiecīga darbība, lai piepildītu kādu vajadzību. Aplūkotos modeļus var izmantot kā teorētisko pamatu, lai izstrādātu uz pacientu orientētas psiholoģiskā atbalsta intervences ar veselību saistītās dzīves kvalitātes uzlabošanai. Plānojot intervences, nepieciešams ņemt vērā, ka tām jābūt individuāli pielāgotām, lai apmierinātu vajadzības veidā, kas atbilst cilvēka kognitīvajām, fiziskajām un sensorajām spējām, kā arī viņa mūža ieradumiem un lomām.